

Lokal Historisk Forening for Tølløse Egnen

Forår 2012

*St. Merløse ved vintertide (postkort Tølløse Lokalarkiv).
Læs fortsættelsen af sognehistorien inde i bladet*

Efterårsudflugt

D. 10. september 2011 fandt foreningens efterårsudflugt sted. Målet for de 72 deltagere, der fordelte sig i 2 busser, var denne gang Sønderjylland, og guide på turen var foreningens næstformand, John Jeppesen. Første stop var Urnehoved Tingsted, der indtil 1523 var landsting, og som især i nyere tid har været et folkeligt samlingssted. Herefter passeredes den dansk / tyske grænse, som der blev kørt parallelt med mod Vadehavet. Ved Norddiget kunne man se grænsepælen, der markerer Danmarks vestligste grænse. Aftensmaden blev indtaget på Ager-skov Kro, hvorefter kursen blev sat mod Rømø, hvor man skulle se "Sort sol". Men desværre havde stærene denne dag ikke lyst til at flyve i formation netop dette sted, sikkert fordi en stor traktor med wrap-maskine kørte larmende på diget. I det fjerne syd for dæmningen kunne man ane naturfænomenet, men helt tæt på kom deltagerne ikke. Alligevel var det en rigtig vellykket tur.

Et udsnit af deltagerne på turen
(foto: John Jeppesen)

Livskunst: lykkestunder og levet liv

var overskriften på Inge og Erling Møllehaves foredrag d. 13. oktober i Ugerløse Fritidscenter, hvor 55 mennesker var mødt frem. Parret fortalte om hver deres opvækst og familiemæssige baggrund. Budskabet i foredraget var, at alle mennesker gemmer på en historie, der kan og bør formidles videre til kommende generationer. De mest livsbekræftende øjeblikke opstår i mødet mellem mennesker. At erfare om andres måde at tackle livet på er berigende for den, der lytter.

Inge og Erling Møllehave
(foto: Erik Lausen)

Kan du huske dengang?

hed det foredrag, som Erik Jensen, Langholmsholmsgården ved Nr. Vallenderød, holdt i Aktivitetshuset d. 10. november. Foredraget var et vue over, hvordan livet er blevet levet på Tølløseegnen fra 1950'erne op til i dag. Erik Jensen gav et fint indblik i, hvordan arbejdet blev tilret-

*Erik Jensen akkompagnerer til Nederskov-
visen (foto: Erik Lausen)*

telagt og udført, og hvordan man festede på landet. Der blev også fortalt om livet i landsbyerne, i Gl. Tølløse og i Stationsbyen: om forretninger, hotel, biograf, parcelhusudstyknings og meget mere. De omkr. 60 fremmødte fik en spændende og underholdende aften, hvor der blev rusket godt op i erindringer.

Arkivernes Dag 2011

Lørdag d. 12. november blev den landsdækkende Arkivernes Dag markeret i Tølløse Lokalarkiv med Åbent Hus, udstilling og præsentation af hæftet "Remisen Tølløse", der er skrevet af Marina Wijngaard. Ved præsentationen blev

der holdt taler af formand Sv. Åge K. Jørgensen, jernbanehistorikeren Ole Chr. Munk Plum samt hæftets forfatter Marina Wijngaard, der fortalte om baggrunden for dets tilblivelse. I dagens anledning var der produceret en lille plancheudstilling om Høng-Tølløsebanen og den netop nedrevne remise – den kunne ses i Bibliotekets foyer. På arkivdagen var der desuden mulighed for at besøge de nye lokaler, som Lokalarkivet netop var flyttet ind i. Man kunne også studere arkivets materialer og få en snak om, hvad et lokalarkiv er for en størrelse. Traditionen tro blev der tilligemed budt på kaffe og kage til de omkr. 75 personer, der mødte frem i løbet af dagen.

*Marina Wijngaard og Ole Chr. Munk Plum
(foto: Erik Lausen)*

Julemødet

d. 8. december var - grundet kommunens salg af ejendommen - det sidste møde, der blev afholdt i Ugerløse Fritidscenter. Nissolog og arkivar Jørgen Mogensen, Dianalund, stod for underholdningen, og stillede i sit foredrag spørgsmålet, om der mon stadig findes nisser i Åmosen? Han gennemgik også baggrunden for julesangene "Højt fra træets grønne top" og "Sikken voldsom trængsel og alarm" samt læste en julehistorie op. De ca. 55 fremmødte havde en hyggelig aften, hvor der som vanligt blev beværtet med gløgg og æbleskiver samt sunget flere julesalmer og -sange.

Jørgen Mogensen (foto: Erik Lausen)

Besættelsestiden på Tølløseegnen

Der var fuldt hus i Aktivitetshuset Tølløse d. 12. januar 2012, hvor omkr. 130 mennesker mødte op

Inge-Lis Madsen (foto: Erik Lausen)

for at høre arkivar Inge-Lis Madsen, Tølløse Lokalarliv, fortælle om 2. verdenskrig og Besættelsen på Tølløseegnen. De fremmødte kunne høre om bomber, der blev smidt på marken ved Kyrringe, om nedskydningen af et engelsk Halifax-fly ved Bonderup og om sprængningen af Sønderstrup Sæbefabrik. Om jernbanesabotage ved Jerndalsgården, våbenkastning ved Sophienholm, tyske soldater på Baptisternes Skoler samt om tyske flygtninge på Tølløse Centralskole og i Missionshuset Mamrelund. Der blev også fortalt om hverdagen under besættelsen og befrielsesdagen. Undervejs blev der vist en lang række billeder, der befinder sig i Tølløse Lokalarliv, og som dokumenterer hændelserne. Det store fremmøde vidner om, at der stadig er stor interesse for denne del af vores lokale historie.

Verden er så stor, så stor

var overskriften på grøntsagsavler og landmand Søren Wiuffs foredrag, der fandt sted d. 9. februar i Aktivitetshuset. Søren Wiuff fortalte engageret om sit liv som producent og leverandør af alskens grøntsager til de fine gourmetrestauranter, der er blevet hans speciale. Med sig havde han et udvalg af sine specielle produkter, som tilhørerne fik lov at besigtige og smage på. Søren Wiuff kalder sig for en "ansvarlig anarkist": han er ikke økolog, men dyrker sine grøntsager med fornuft og ansvarsfølelse. Ca. 70 mennesker var mødt frem denne aften.

Søren Wiuff (foto: Sv. Å. Jørgensen)

Sv. Åge K. Jørgensen (foto: Erik Lausen)

Generalforsamlingen

fandt i år sted d. 8. marts i Aktivitetshuset, hvor 60 medlemmer var mødt op. Niels Jensen, Skimmede, ledte i egenskab af dirigent mødet, hvor formand Sv. Åge Jørgensen startede med at aflægge beretning. Han fortalte, at foreningen har haft en pæn medlemsfremgang: fra 288 ultimo 2010 til 309 ultimo 2011. Sv. Åge Jørgensen fortalte om foreningens aktiviteter i 2011, der har budt på 7 aftenmøder, en travetur, en miniudflugt samt en busudflugt. Desuden deltog man i Arkivernes Dag i november, hvor Remisehæftet blev præsenteret.

Kasserer Erik Lausen fremlagde foreningens regnskab, der balancerede med kr. 31.867. Der var ind-

tægter for kr. 76.333, udgifter for kr. 77.043 og dermed et mindre underskud på kr. 710, der fremkom pga. tilskud til foreningens bustur til Sønderjylland. Regnskabet blev godkendt, det samme blev budgettet for 2012, som kassereren efterfølgende fremlagde.

Kontingentet for 2012 er uændret i forhold til 2011. Men bestyrelsen fik tilsagn fra forsamlingen om, at kontingentet fra og med 2013 om nødvendigt kan forhøjes til max. kr. 150 for enlige og kr. 250 for par. Årsagen er usikkerhed omkring, hvorvidt foreningen fortsat vil modtage det kommunale tilskud på kr. 8.000, ligesom man ved fremtidige møder i Ugerløse Fritidscenter formentlig skal betale leje. Nyvalgt til bestyrelsen blev Gre-

the Jensen, Tølløse, der erstatter Ingegerd Christensen, som ikke ønskede genvalg. Suppleant Inger Schultz Hansen er flyttet til Jylland – som ny suppleant blev Egon Christensen, Tølløse, valgt. Øvrige valg var genvalg.

Lokalhistorisk quiz

Efter generalforsamlingen var der lokalhistorisk quiz ved arkivar Inge-Lis Madsen under overskriften "Hvornår var det nu det var – på Tølløseegnen". Quiz'en bestod af 30 spørgsmål, som forsamlingen, der var inddelt i hold, skulle svare på. Entusiasmen var stor, det samme var den lokalhistoriske viden: det vindende hold kunne således præstere 28 rigtige svar og blev belønnet med præmier.

Travetur

Lørdag d. 9. juni tager foreningen på den årlige travetur, der denne gang går til Tystrup Sø, Tamosen og Suserup Skov. Guide på turen er Sv. Åge K. Jørgensen. Vi mødes kl. 11.00 ved P-pladsen Suserupgård, Suserupvej 14, 4180 Sorø. Tilkørsel ved Sorø Golfklub. Afstand fra Tølløse 35 km. Turens varighed: 3 timer.

Suserupskoven har i mange generationer ikke været drevet forstmæssigt, så den fremtræder i dag som en svær fremkommelig urskov. I skoven ved Tystrup Sø ligger det spændende, nu nedlagte, ferskvandslaboratorium, som vi aflægger et besøg (husk lommelygte). Medbring selv det nødvendige til en god frokost i det grønne.

Turen er kun for medlemmer og absolut ikke for gangbesværede. Husk fornuftigt fodtøj.

Deltagergebyr: kr. 20 pr. pers. Tilmelding senest 6. juni til Sv. Åge Jørgensen (tlf. 59 16 10 19), da Sorø Akademi, der ejer skoven, har sat et max. deltagerantal på 25 pers.

St. Taastrup sogn omkring 1900-tallet

Siger man St. Taastrup vil de fleste nok tilføje "tæt ved St. Merløse" for nærmere at angive, hvor man er henne geografisk. "Tostrup sogn er et meget stort sogn omgivet af Ugerløse, Tølløse og Eskilstrup sogne samt Sorø Amt. I sognet findes gode lerede jorder, og der er en del skov"¹.

I sognet findes landsbyerne Tostrup (Taastrup) med kirke, præstegård og skole. Endvidere skrædder, købmand og håndværkere. Ordrup med skole, Mølleborup og Havborup med skole, Udstrup med mølle og købmand, Søtofte samt en del af Kyringe. ²Kirken er en stor landsbykirke med en tilhørende meget smuk præstegård. Fra 1683 hørte kirken sammen med Ugerløse som annekskirke under Merløsegården,

og fra 1808 til 1918 hørte kirken under såvel Merløsegården som Bonderup³. Den ældste gravsten er fra 1323: "I det Herrens år på evangelistens Lukas dag er Wilhelm, søn af Matthæus begravet her". Stenen blev flyttet til Merløse Kro i 1838, hvor den blev brugt som trappesten, indtil den i 1912 blev købt af Nationalmuseet⁴.

I sognet er der to store hovedgårde, Bonderupgård og Merløsegård, begge tilhørende Den Suhrske Stiftelse.

Omkring 1900 var der 1668 indbyggere i sognet, heraf 346 i St. Merlø-

¹Trap Danmark, bind 2, Gads forlag 1898

²Som ovenfor

³Danmarks kirker, Holbæk Amt 4, Nationalmuseet 1980

⁴Som ovenfor

Parti fra Bygaden (postkort Tølløse Lokalkiv)

se. Til sammenligning var der i 2011 1197 indbyggere.

Da Merløse bliver stationsby i 1901, sker der den samme udvikling her, som i de øvrige stationsbyer, der grundlægges langs jernbanenetet i Danmark, her som stationsby ved privatbanen Høng-Tølløse. En række centrale funktioner samles naturligt omkring stationen, nemlig post- og telegrafekspedition og telefoncentral. Desuden er der kro, et afholdshotel samt missionshus. Der er læge, dyrlæge og bankfilial fra Banken for Ringsted og omegn. Der er et blomstrende forretningsliv samt småindustri- og håndværk. Det afspejles tydeligt i samtidige fotos fra perioden. Hovedstrøget var Bygaden med flere manufakturforretninger og købmænd. Desuden var der bageri, andelsmejeri og slagter. Af småindustri fandtes der et savværk og savskæreri, cykelfabrik, maskinfabrik og bryggeri

samt gartneri. Alt i alt var St. Merløse en driftig og moderne stationsby omkring 1900-tallet.

Flid og initiativ prægede også "den store bygmester" fra Ordrup Niels Pedersen. Han var kendt viden om pga. sin dygtighed som landhåndværker. Han bliver mester i 1877, og i perioden indtil sin død i 1911 var han en yderst respekteret bygmester, som havde ansvar for en lang række byggerier af gårde og huse samt bygningsvedligeholdelse. Regnskabet ser således ud: 8 i Søtofte, 26 i Ordrup, 25 i St. Merløse (herunder ikke mindst bygningen af lægeboligen på Bygaden 50), 13 i St. Taastrup og 17 i Kyringe. Desuden havde han ansvar for bygningsvedligeholdelse på Bonderup, Merløsegården og Hammershusgården. Han blev hædret med Dannebrogordenen i 1904, og hans motto var "At øve det bedste som menneske og håndværker"⁵. I

Tværvæg set mod Merløse Station (postkort Tølløse Lokalkiv)

St. Taastrup kirke findes en mindeplade til hans ære, skænket af hans ansatte.

Det første andelsmejeri i St. Merløse blev taget i brug i 1887, og i 1937 blev der bygget et stort og moderne andelsmejeri. Det var et af de tre mest moderne mejerier på Sjælland på det tidspunkt. De øvrige var A/M Dyvelslyst ved Kirke Saaby og A/M Brokilde i Svinninge⁶.

I 1932 blev oprettet en teknisk skole i St. Merløse. Som et resultat af den stigende industrialisering og mekanisering blev der oprettet tekniske skoler i alle købstæder og i mange landsbyer, således også i St. Merløse. I 1924 var der 253 skoler med 24.970 elever i købstæder og landdistrikter uden for København. Undervisningen havde både et almindelig og et fagligt sigte, og formålet var, at alle som tog en håndværksfaglig uddannelse fik suppleret deres praktiske lærlingeperiode med teoretisk viden. De tekniske

skolers betydning skal også ses i lyset af, at de dannede fødekæde til videregående uddannelser på teknika og arkitektiskoler. At der var en teknisk skole i St. Merløse understøtter opfattelsen af den driftige og initiativrige stationsby, og St. Merløse var det lokale centrum for sit opland.

Langt de fleste stationsbyer mister deres betydning i kølvandet på den anden bølge af industrialiseringen. Fra 1950'erne og de næste mange år frem sker der en ny udvikling og / eller afvikling. Skoler bliver lukkede og småindustrier forsvinder i takt med en øget teknologiudvikling, som kræver større enheder. Hvordan forløb denne udvikling i sognet?

⁵Skiftende tider – erhverv under forvandling udg. Lokalhistorisk arkiv og Lokalhistorisk forening for Tølløse Kommune, 1997

⁶Erhverv der forsvinder – og hva'så? Udg. Lokale Arkiver i Vestsjælland, 1997

Kontingent m.v.

Ægtepar 150 kr. Enlige 100 kr.

Kontingentet er for et helt år og kan betales ved mødeaftenerne i januar og februar. Der kan også indbetales på bankkonto 3229 5397081 eller girokonto 5397081 inden 1. marts.

Er der medlemmer, der ønsker transport til møderne? Ring til et af bestyrelsesmedlemmerne, som vil hjælpe med samkørsel.

Medlemmer har gratis adgang til aftenarrangementerne. Kaffe med brød: 30 kr. Gæstebillet: 20 kr.

Løssalgspris på ekstra numre af medlemsbladet: 20 kr.

St. Merløse efter 2. verdenskrig

Efter 2. verdenskrig skete der rigtig meget i det lokale område i St. Merløse. Sidst i 1940'erne blev Ringsted - Holbækvejen lagt uden om byen og kom til at hedde Bonderupvej. Før den tid gik vejen gennem St. Merløse over banen og videre ud gennem St. Tåstrup ad Bonderup Alle og tilsluttede sig derfra vejen over Ugerløse til Holbæk. Også Hvalsøvejen blev etableret og taget i brug de første år i 1950'erne.

I 1949 blev gadebelysningen ved sognerådets hjælp udvidet til 10 lampesteder, og i 1961 med endnu flere til 28 lysrør i byen.

St. Merløse var dengang en driftig by med masser af butikker. Omkring 30, store som små, lå side om side i byen, og de levede alle godt. Dengang var der ingen supermarkeder, og den lokale befolkning (også fra landområdet) lagde al deres handel i St. Merløse. Der var et rigt foreningsliv, som dog blev reduceret, da Merløse Kro lukkede i 1970, hvor den blev overtaget af Eskesen til industri. I dag er der installatørforretning i den gamle bygning, som næsten ser ud som dengang, i hvert fald udadtil.

I 1950'erne begyndte byggeriet at tage fart. Der blev bygget huse på Bakken, og omkring 1965 blev der bygget almene boliger i bymidten.

I samme periode opførtes den første kommunale børnehave, og i 1956 blev St. Merløse Centralskole bygget og taget i brug. De gamle landsbyskoler i Ordrup, St. Tåstrup og Have Borup blev til dels lukket. Der var dog forskole i Have Borup i en årrække inden den flyttede til den nye skole. Allerede i 1975 blev skolen udbygget med 1000 kvadratmeter, og der gik omkring 500 børn på skolen, der havde mellem 30 og 40 ansatte lærere.

I starten af 70'erne blev første del af "Pipkvarteret" påbegyndt, og Bakken blev i samme periode udbygget. Senere blev "Pipkvarteret" også udbygget, og der blev en hel ny bydel i Åparken med omkring 50 huse. Den sidste del af det helt store byggeri i Merløse er på Bybjerggårdens jord, hvor der er bygget almene boliger.

Der lå i "gamle dage" tre gårde i byen, som nu alle er revet ned. Stuehuset fra den ene står dog stadig på Banevej, hvor det er lægebolig. Den sidste gård, der blev revet ned, var "Niels Jørgens Gård" i bymidten, som Tølløse Kommune ejede, og som de valgte at fjerne i juni 1996.

Mejeriet blev lukket i 1965 og revet ned i 1991. I 1970 blev den gamle brugs overfor stationen lukket og købt af Eskesen A/S til industri, og

Bygaden med tomme butikslokaler, 2006 (foto: Inge-Lis Madsen)

der blev bygget en ny forretning på Ørnevej, som i dag er den eneste dagligvarebutik i byen.

Gennem de seneste 50-60 år er næsten alle de mindre industrier forsvundet fra byen sammen med forretningerne, hvilket er en kedelig udvikling for det lokale samfund. Efter hundrede år med station og posthus lukkede denne i 2000, og det samme skete for banken, hvor der heller ikke mere er mulighed for service til borgerne.

Gennem omkring 100 år var der læge med tilhørende bolig i St. Merløse i det store grå hus på hjørnet af Bygaden. Først i 1970'erne blev

praksissen solgt, og der blev lægehus i Søtofte, hvilket ikke var så heldigt, da det lå langt væk fra byen. Men senere flyttede lægepraksissen igen til St. Merløse på Bannevej.

I 1965 kom fjernvarmen til byen, og i 1979 blev St. Merløse Fritidscenter en realitet til stor glæde for mange. 1979 var også året for indvielsen af det nye Plejehjem Møllevang, som EGV ejede de første mange år. Der er også kommet en tandlægeklinik, en dyrlægeklinik og en fysioterapiklinik i byen, og i 2003 blev der bygget en ny stor børnehave. Derimod er der snart

ikke flere forretninger tilbage. Der er nu kun tre, og der er mange tomme og faldefærdige huse rundt omkring i byen.

Merløse by ligger stadig smukt lige midt på Sjælland - lunt mellem to skove og med et bakket terræn. Et gammelt sogn fortæller, at en sten beliggende på en mark nordøst for byen er nøjagtig midten af Sjælland, og hvis man bruger en passer på landkortet, er det rigtigt. Der er nøjagtigt lige langt til alle sider.

Omkring århundredskiftet var St. Merløse ikke mere end én gade

samt nogle sidegader, og først efter 1950'erne begyndte byen at vokse. Forretninger var der mange af i forhold til i dag, men sådan er jo udviklingen alle vegne - desværre.

Jeg har boet her hele mit liv og har fulgt udviklingen gennem de mange år. Det er ikke rart at se, hvordan det er gået. Fra at være et blomstrende og aktivt område, er det nu nærmest en "død" by, hvor folk ikke kender hinanden og ikke tager del i, hvad der sker omkring dem.

Efterårsudflugt til København

Lørdag d. 8. september tager vi på busudflugt til København. Der vil være opsamling ved Ugerløse Kirke kl. 08.15 og ved Tølløse Station kl. 08.30.

Vi kører først til Politihistorisk Museum (www.politimuseum.dk), hvor vi efter en morgenbitter vil blive vist rundt af to guider. De vil fortælle os om politiets udvikling gennem tiderne: bysvende, vægttere, forrige århundredes politi, politiet under 2. verdenskrig til politistyrken i dag. Desuden vil de føre os igennem udstillinger som drabsrummet, efterforskning, prostitution, pornografi, indbrud, forfalskninger m.v.

Frokost indtages på "Den kinesiske Mur" på Amagerbrogade, hvor vi skal nyde en traditionel dansk / kinesisk frokostbuffet incl. kaffe og 2 genstande pr. pers.

Herefter mødes vi med 2 lokalkendte, som vil guide os rundt på Amager, så vi får set både gammelt og nyt på øen (bl.a. 8-tallet).

Ankomst til Tølløse ca. 17.30, lidt senere i Ugerløse.

Pris for hele turen (incl. frokost, 2 genstande og kaffe): kr. 400 pr. pers.

Max. antal deltagere 50 pers. Tilmelding senest 1. september til Erik Lausen på tlf. 59 18 59 22.

Krybskytten

Denne historie er nedskrevet ud fra sandfærdige beretninger, hvor oplysningerne er hentet fra artikler, kirkebøger, skudsmålsbøger, arkiver, lægdsruller, retsprotokoller og udvandringslister. Med nogle få klik er det i dag muligt hjemme på computeren at søge oplysninger i kirkebøgerne, hvorimod andet protokolindhold kun findes på lokalarkivet, stadsarkivet, landsarkivet eller Rigsarkivet.

Det var i enevældens tid, da Frederik den Ottende var konge. Landet var delt op i købstæder og landsogne med landsbyerne som små samfund ude i det åbne land, ofte kun bestående af nogle få gårde, husmandssteder og huse. I de større landsbyer fandtes håndværkere som smeden, væveren, sadelmageren, træskomanden og høkeren, som var datidens handelsmand, der solgte fødevarer og kram. Så var der kirken, som sognets beboere tyede til for de kirkelige handlinger; skolen, der stod for undervisning af børnene og fattighuset, hvor nødlidende familier blev anbragt på sognets regning. Demokratiet fandtes ikke, og myndighedsopgaverne blev varetaget af herredsfogeden og kirken, hvor præsten og degnen som regel havde selvskrævede pladser i flere af kommissionerne. Med enevældens fald og vedtagelsen

af grundloven den 5. juni 1849 blev der oprettet sogneråd med sognefogeden som formand. Kører man i dag fra St. Merløse over åen ad Tåstrupvej, er meget ændret siden da, men der er stadig gårde, og en mindesten ved fortovet viser, hvor skolen lå, og efter kirken ligger smedjen samt det tidligere fattighus.

Begyndelsen

I året 1833 flyttede en familie til St. Merløse sogn og bosatte sig i Mølle Borup som indsiddere. Kårene var små og familiefaderen, Jesper Jensen forsøgte at brødføde familien ved at tage arbejde som daglejer på de omkringliggende gårde. Han har måske også som så mange andre tjent en ekstraskilling ved husflid eller er gået lidt på jagt efter et stykke vildt til husholdningen. Anders, den yngste af børnene, boede stadig i hjemmet, da Jesper Jensen døde, men efter sin konfirmation får han sin skudsmålsbog udleveret, og så må han klare sig selv. Som 17-årig findes han som gårdskar i Skov Vallenderød, hvor han er sommeren over. Lønnen var ikke særlig stor, men han fik jo samtidig kost og logi, og gårdmanden skrev så i skudsmålsbogen ved skiftedag. På et tidspunkt har det nok knebet med arbejde, for han søger of-

te tilhold hos sine ældre brødre og bliver så en dag anmeldt til sognefogeden for løsgænger. Det bevirker, at han i retten må gøre rede for sin færden. Sognet sætter så for en tid Anders på omgang, hvilket vil sige, at han sættes i arbejde hos forskellige gårdmænd i sognet mod at få kost og logi plus en skilling til livets underhold.

En dag er Anders på besøg i Store Tåstrup fattighus hos Hans Nielsen, som ikke havde noget arbejde og var under fattighedskommissionen. Som yderligere hjælp fra sognet modtog han ud over at have husly også hjælp til brændsel og lidt varer til forsørgelsen. De to sidder i den lille stue lidt påvirket

af for meget brændevinsdrikkeri, og de beslutter sig for at gå en tur på jagt efter et stykke vildt. Hans skal være medhjælper som klapper. De ankommer til jagtområdet, men skal alligevel have en sidste dram, inden Anders bevæger sig ind i skoven for at tage plads der, hvor et stykke vildt plejer at komme på skudhold.

Han står i lang tid og venter og hører af og til knas fra skoven, men ikke noget han kan tage sigte på. "Nu må der dog snart ske noget!" tænker han, og i det samme letter en fasan langt ude og forsvinder af syne bag krattet ved gærdet. Han bliver mere og mere irriteret og tænker på, om Hans Nielsen

Det tidligere fattighus i St. Tåstrup, Tåstrupvej 69 (foto: Holbæk Amts Venstreblad)

skulle være opdaget og er løbet fra skovfogeden, som så måske nu er på vej hen imod ham. Uden læn- gere betænkningstid gemmer han geværet i grøften under nogle blade, og bevæger sig til offentlig vej, så dem han møder ikke kan tro, at han har haft noget ulovligt i sinde. Tiden går. Som 25-årig begyndte han at aftjene sin værnepligt, og mødte op på Sølvgades kaserne i København. Det var få år efter krigen i 1864, som Danmark tabte til Prøjsen, og som endte med afståelsen af hertugdømmerne. Tiden med militæruddannelsen gik for det meste med eksercits, skyde- øvelser, vagttjeneste samt disciplin. Det sidste var svært for Anders, som adskillige gange tidligere havde været på kant med loven, og en ny episode opstår allerede efter et par måneders tjenestetid. Der skulle søges om nattegn, men Anders blev ikke tilgodeset og det bevirkede, at han stjal en kammerats nattegn for at komme på tur udenfor kasernen en aftenstund. Uheldigvis blev overtrædelsen opdaget, og han blev idømt en straf på 48 timer i mørk arrest. Senere i tjenestetiden blev han overført til et andet kompagni, hvor han måtte aftjene den resterende tid samt eftertjenesten, som han havde fået for sine lovovertrædelser.

Tilbage i St. Tåstrup

Efter overstået militærtjeneste vender Anders tilbage til sin om-

gangskreds i sognet, hvor han nu får arbejde på Bonderupgård, og her møder han en pige fra et tidligere bekendtskab, som ikke vil lade ham slippe for børnebidrag. Ved det første retsmøde udebliver han, men ved et senere møde i retten lyder dommen på et årligt bidrag indtil barnets fyldte 14 år. Fast bopæl har han kun der, hvor han arbejder, fritiden tilbringer han hos sine kammerater, og en dag møder han op i Ordrup og bliver involveret i et slagsmål, som ender med en anmeldelse. Her møder han også en af sine fæller, Johannes, som han kendte fra flere tidligere jagter.

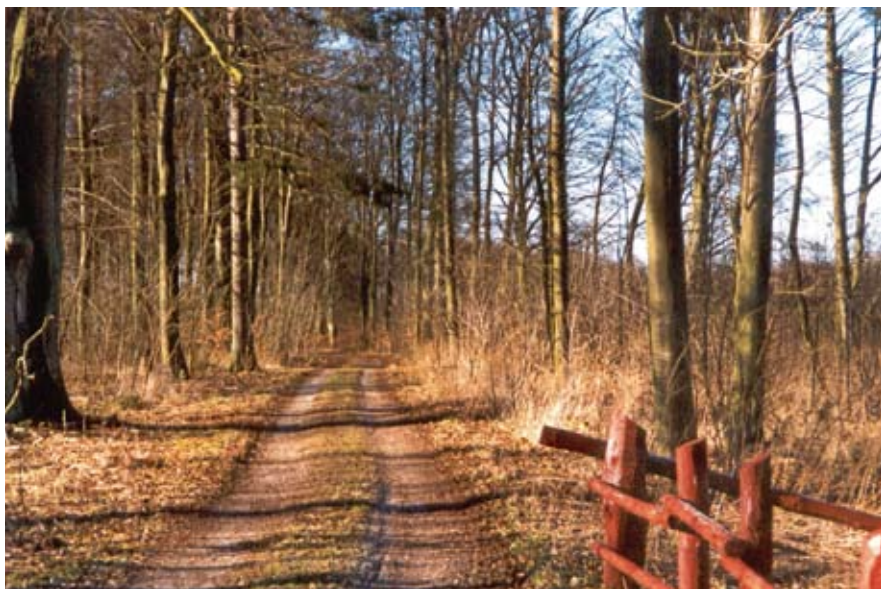
En aften kom Anders til fattighuset, som lå bag smedehuset i Tåstrup. Her mødte han den unge Niels Peter, som var på besøg hos sine forældre, som boede der og livet igennem var mere eller mindre under fattigvæsenets forsørgelse. Familieforholdene var ikke de bedste for drengens opvækst, men efter sin konfirmation kom han ud at tjene på flere gårde, inden han blev indkaldt til militærtjeneste, som blev aftjent i tidsrummet fra 27. april 1878 til 28. oktober 1878. Lige hjemsendt var han netop denne aften på besøg hos sine forældre, inden han skulle i plads. Mødet om bordet udviklede sig i muntert lag, og Anders begyndte at dominere selskabet med snak om sine mange bedrifter. Han pralede af mange af sine tidligere jagtture

og fortalte, hvor god en skytte han var. Niels Peter, som selv mente, at han heller ikke var nogen ringe skytte, lod være med at sige noget om det, for han kendte jo ikke meget til Anders' pralen. Det hele ender med, at de to aftaler at gå en tur på jagt i Tølløse skov.

Krybskyttejagten i Nederskoven

En dag først i november mødes de to mænd for at gå på jagt i Nederskoven. Anders har lånt et gevær af en fremmed, og Niels Peter, den hjemsendte soldat, skal være klapper. De bevæger sig nu på deres dristige færd til Mølle Borup og springer let over åløbet med ret-

ning mod skoven. For klapperen er det første tur på ulovlig jagt, hvori-mod skytten har prøvet det adskillige gange tidligere og ved, hvilke farer der kan ligge forude, hvis de bliver grebet i deres færd, men som dreven krybskytte føler han ingen nervøsitet. Ved skovkanten tages bestik ud over lysningen, der støder op til skoven, inden de bevæger sig ind mellem træerne med Anders forrest. Hos Niels Peter begynder nervøsiteten at melde sig, og han spørger sig, hvorfor han er taget med. "Var det på grund af Anders praleri? Hvorfor havde han ikke lyttet til de andre?" Men nu, hvor de er taget af sted, er det for sent. Lidt inde i skovbrynet

Skovsti i Nederskoven (Tølløse Lokalkiv)

stopper de op og klapperen tager plads, mens skytten sniger sig videre for at finde den plads, hvorfra han plejer at have et godt skud på byttet fra skoven. Niels Peter har forstået skyttens ordre, men føler sig dog utrolig bange, her hvor han sidder og venter lidt i læ af et gammelt træ, mens det klare måneskin lyser ned gennem trækroenerne. Pludselig hører han svagt en puslen, og han bliver utrolig nervøs. Lyden kommer nærmere og nærmere, og han overvejer situationen, mens lyden er væk for en stund. ”Skal jeg flygte? Det vil være et nederlag overfor Anders!” tænker han, og i det samme han beslutter sig for at blive, kommer lyden igen. Han spejder omkring, og pludselig får han øje på en mandsperson, der har kurs mod hans dække. Anholdes vil han ikke, og inden det er for sent, løber han ud af skoven.

For Anders var denne aften en af mange, men ikke med denne nye klapper, som han tilfældigt havde mødt til lejligheden. Med sin store erfaring i faget var han dog ikke i tvivl om, at der denne aften også ville være gevinst, selvom skovfogeden flere gange havde været på sporet, dog uden at få fat i ham. Pludselig hører han syslen i grenene fra skovbrynet, og han tror noget er på vej ud af skoven. I sin iver tager han ladegreb og løsner skuddet i lydets retning, og så lyder der et skrig ...

Den første, som var ved den sårede på stedet, var skovfogeden, som var lige i hælene på Niels Peter, da han var blevet opdaget fra sit skjul inde i skoven. Anders stod helt stiv på sin post, som om uheldet ikke var hans skyld. Godt nok havde han affyret skuddet, men det var hjælperen, der havde bragt sig selv i fare ved at løbe ind i skudfeltet. Skovfogeden får pludselig øje på Anders, tager bøssen fra ham og spørger om hans forehavende, men får ikke rigtigt noget svar. For Anders ved godt, at når myndighederne får fat i ham, får han skylden for det skete, selv om det var klapperen, der selv havde bragt sig i fare.

Et hestespand med kusk og stiv vogn kom til, og den sårede blev lagt i noget halm på ladet, inden turen kunne foregå ad de dårlige veje til sygehuset i Holbæk. Da Niels Peter var blevet afleveret til lægerne, fortsatte køretøjet mod politistationen, hvor Anders blev indsat i arresten. Lægerne kunne ved nærmere undersøgelse se, at den sårede var i en meget kritisk tilstand. Han lå i sine smerter og tænkte på jagtturen i Nederskoven: ”Var jeg bare aldrig blevet opdaget! Var det min egen skyld?” Niels Peter døde næste morgen og obduktionen viser, at der var tale om en blyforgiftning forårsaget af skudsår i underlivet. I mellemtiden sad Anders i politiets varetægt, hvad han havde

prøvet adskillige gange tidligere, og ventede på dommen. Der blev rejst anklage imod ham, men han var dog på fri fod mellem retsmøderne. Så kom domsafsigelsen, som lød på indsættelse flere gange à fem dage på vand og brød for krybskytteri, samt frikendelse for drabet på sin jagtledsager på den betingelse, at han ville forlade landet efter den første strafafsoning. En dag i april møder sognefogeden i Store Tåstrup sogn op ved Holbæk politistation for at hente den kendte krybskytte og lovbryder, Anders Jespersen, som efter afsoning på sognets regning køres til København. Der blev han bragt om bord på skibet til Amerika. Sognefogeden blev stående, indtil skibet havde lagt fra kaj, for at være sikker på, at krybskytten

forlod landet og aldrig vendte tilbage.

Efterskrift:

Det kan nok være svært for nutidens unge at sætte sig ind i de livsbetingelser, der kommer til udtryk i ovenstående beretning, og som kendes fra midten af 1800-tallet på landet. De små samfund var mere eller mindre selvforsynende enten med herregården eller landsbyen som centrum. Dertil kom vandrende handelsfolk og uldkræmmere på passende tidspunkter. Mange af læserne har sikkert fået fortalt historier fra en svunden tid om herregården og om bedsteforældrene, der gik med halmvisk i træskoene og brugte griffel i skolen. Historien om Anders Jespersen er autentisk og tidstypisk.

”En tarvelig mand til sin gerning....”

Der kan komme meget ud af en enkel e-mail med et vedhæftet billede. I december modtog Foreningen en mail fra Gregers Hoff, som ville høre om vi var interesserede i et billede fra Gl. Tølløse, som viser stubmøllen og den gamle landevej. Han havde fundet det blandt sin mors billeder.

Det førte til en hyggelig udveksling af e-mail og et nærmest vildfarent billede fik en hel anden baggrund. Hvordan var det havnet i København?

Det viste sig, at Gregers Hoff var dattersøn af maleren Oluf Gabriel Jensen, som igen var søn af Gabriel Jensen, pensioneret forrider hos enkedronning Caroline Amalie. Og derved er vi kommet til fa-

milien Gabriel og deres rødder på Ugerløse egnen.

Oluf Gabriel Jensen nedfældede med blyant på en lille lap papir det, han vidste om sin slægt i Ugerløse. Den ordknappe opremsning indeholder små bemærkninger, som gør det hele levende: ‘Gregers’ tipoldefar var Jens Andersen fra Tjørntved, som havde giftet sig med enken på Anders Jensens Gaard i Ugerløse’. Stakkels Jens Andersen døde efter at have forløftet sig på en stor messingbeslået kiste, som hans svigerinde skulle have. De havde nok glemt at tømme kisten før de ville løfte den op på vognen? I sit andet ægteskab med ‘en fin lille mørkhaaret og mørkøjet Pige oppe fra Niels

Stubmøllen i Gl. Tølløse set fra Møllegårdsvej (Tølløse Lokalkarkiv)

Jensens Gaard i Nyrup’ fik Jens Andersen i alt ni børn, hvoraf Oluf Gabriel Jensens far, Gabriel Jensen (f. 1817) var nr. syv i rækken. Det er tipoldemoren, der siges at have bragt navnet Gabriel ind i slægten. Hun hed formodentlig Anne Gabrielsdatter. Hun havde i øvrigt en hel række brødre, heriblandt Gabriel Gabrielsen og Lars Gabrielsen.

Oldemoren beskrives som en smuk og dygtig husmor på en stor og velhavende gård og hun var gavmild overfor naboerne. ’Byens Koner kom til hende og fik Mælk og Gaardkonerne kom og laante Brød til Faders og hendes Sorg, for det de gav igen, var slet bagt af urent Mel.’ Man kan nærmest høre Jens Andersen brokke sig til konen over det elendige brød, som de nu igen måtte gumle sig igennem.

Og så er der en svigersøn, Tømmer Niels, som får følgende skudsmål: ’en tarvelig mand til sin gerning, spillede kort. Dog var ellers en køn fyr ...’ Det er helt klart, han var vist ikke for heldigt et eksemplar.

Men her stopper historien ikke: unge Gabriel Jensen kom i tjenesten, da han var 22 år. Han giftede sig i 1851 med Ane Katrine Olsdatter (Olsen), som stammede fra en gård i Bukkerup. Og af hende fik vi tilsendt et smukt portræt. Og de to blev så forældre til kunstmaleren Oluf Gabriel Jensen.

Hvorfor Karen Gudrun Gabriel Jensen – Olufs datter har gemt et billede af stubmøllen i Gl. Tølløse kan vi kun gætte: måske har hendes far, som var en anerkendt landskabsmaler og portrætmaler, gemt billedet, fordi det var et godt motiv?

Konstituering

På et bestyrelsesmøde d. 15. marts 2012 konstituerede bestyrelsen sig som følger:

Formand: Sv. Åge K. Jørgensen

Næstformand: Marina Wijngaard

Kasserer: Erik Lausen

Sekretær / protokolfører: Eigil Piil Petersen

Økonomiudvalg: Erik Lausen (formand), John Jeppesen, Eigil Piil Petersen, Sv. Åge K. Jørgensen (observatør)

Arrangementsudvalg: Sv. Åge K. Jørgensen (formand), Henrik Schmidt, Grethe Preisler, Erik Lausen

Udvalg for offentlig planlægning: Marina Wijngaard (formand), Erik Lausen, Henrik Schmidt

Bladudvalg: Inge-Lis Madsen (formand), Marina Wijngaard, Grethe Jensen, Eigil Piil Petersen, Egon Christensen

Kaffemøllen fra Tølløse

Kaffe Karens kaffemølle har endelig fundet et blivende sted. Ved Lokalarkivets flytning i september 2011 blev den gamle kaf-

femølle hjemløs. I arkivets nye lokale var der ikke plads, og den hørte heller ikke hjemme i biblioteket. Så den meget tunge mølle

Kaffe-Karens kaffemølle (foto: Marina Wijngaard)

blev med en del besvær slæbt ned i kælderens, hvor den kom til at stå i et af de mange mindre rum. Det var absolut ikke ideelt, og det var heller ikke i Kaffe Karens ånd, at den blev mere eller mindre usynlig. Hun havde netop vægret sig ved at sælge den, fordi alle skulle kunne nyde den flotte maskine i hendes vindue. Problemet var, at Lokalarkivet egentlig ikke skal samle på så store genstande, men først og fremmest på arkivalier, billeder, kort og lignende sager af lokalhistorisk betydning.

Kaffemøllen var bare havnet på Tølløse Rådhus, da den gamle forretning på Jernbanevej efter Karens død blev tømt. Tanken var den, at den skulle indgå i et lokalhistorisk museum for Tølløse. De planer er skrinlagt for stedse, men her stod arkivaren med en kaffemølle!

Det viste sig, at Holbæk Museum gerne ville have den, og om nogle måneder vil man kunne se den i museets nyindrettede cafeteria. Og hvem ved, måske kommer den til at køre igen?

Efterlysning

Ved Marina Wijngaard

Foreningen har modtaget en anmodning om undervisningsmateriale til en time i lokal geografi for 3. klasse. Bestyrelsen besluttede at gøre et forsøg, og i samarbejde med Lokalarkivet arbejdede vi på sagen. Onsdag den 8. februar mødte jeg så op på Sejergårdsskolen væbnet med alle mulige oplysninger samt kort- og billedmateriale om Tølløse, Gl. Tølløse og Elverdamsdalen. Det blev en meget fornøjelig time, for børnene er utrolig videbegærlige, men i min forberedelse stødte jeg på et problem.

Navne på marker, bakker, vandløb og moser er ved at forsvinde fra nutidens kortmateriale. Kort- og Matrikelstyrelsen er et meget dyrt bekendtskab, hvis man vil have adgang til de historiske kort.

Jeg vil derfor gerne i kontakt med folk, der har kendskab til de gamle navne, eller ligger inde med gamle kort, så vi kan registrere navnematerialet. Jeg kommer gerne forbi for at nedskrive oplysningerne. Så kan vi fortsat fortælle vore børn og børnebørn om disse ofte morsomme navne. De er også en del af vores lokalhistorie!

Kommende arrangementer 2012

Alle aftenmøder afholdes i Aktivitetshuset Tølløse

Torsdag d. 12. april 2012 kl. 19.30

Købmand Bjarne Nielsen, Venslev: Landsbyliv som købmanden ser det 1940-2015.

Tirsdag d. 8. maj 2012 kl. 19.00

Besøg på Aastrup Kloster.

Max. 25 deltagere. Pris 80 kr. pr. person incl. traktement.

Bindende tilmelding til Erik Lausen på tlf. 59 18 59 22.

Lørdag d. 9. juni 2012 kl. 11.00-14.00

Travetur ved Tystrup Sø, Tamosen og Suserup Skov.

Se omtale andetsteds i bladet.

Max. 25 deltagere. Pris: 20 kr. pr. person. Tilmelding senest 6. juni til

Sv. Åge Jørgensen på tlf. 59 16 10 19.

Lørdag d. 8. september 2012

Busudflugt til Politihistorisk Museum i København samt guidet bustur på Amager.

Se omtale andetsteds i bladet.

Max. 50 deltagere. Pris: 400 kr. incl. frokost m.v.

Tilmelding senest 1. september til Erik Lausen på tlf. 59 18 59 22.

Torsdag d. 11. oktober 2012 kl. 19.30

Søren Wolstrup, Holbæk: Fra lensmand til borgmester.

Torsdag d. 8. november 2012 kl. 19.30

Svend Åge K. Jørgensen: Min italienske forbindelse – og vinhøstrejse i fantastiske Toscana.

Førhøjet deltagerpris (medlemmer: 50 kr., ikke-medlemmer: 100 kr.) grundet specielt traktement (italiensk rødvin, ost, pølse, brød og kaffe)

Torsdag d. 13. december 2012 kl. 19.30

Sognepræst Poul Joachim Stender, Kr. Såby: julemøde / foredrag.

Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen og Tølløse Lokalarkiv

Formand

Svend Aage K. Jørgensen
Svalevej 1
4340 Tølløse
E-mail: svend-aage@tollose.dk
Tlf. 59 16 10 19

Næstformand

Marina Wijngaard
Østergade 20
4340 Tølløse
E-mail: marina@tollose.dk
Tlf. 59 18 58 41

Kasserer

Erik Lausen
Lindestien 5
4340 Tølløse
E-mail: erik@tollose.dk
Tlf. 59 18 59 22

Bestyrelsesmedlemmer

Grethe Jensen
Rødkælkevej 4
4340 Tølløse
E-mail: grethe-jensen@tollose.dk
Tlf. 29 67 13 07

John Jeppesen

Jernbanevej 19
4340 Tølløse
E-mail: john@tollose.dk
Tlf. 59 50 09 07

Eigil Piil Petersen

Fasanvej 7
4370 St. Merløse
E-mail: eigil@tollose.dk
Tlf. 57 80 15 10

Henrik Schmidt

Syrenvej 26
4295 Stenlille
E-mail: henrik@tollose.dk
Tlf. 46 18 86 43

Bestyrelsessuppleanter

Egon Christensen
Ove Billes Parken 24
4340 Tølløse
E-mail:
egon-christensen@tollose.dk
Tlf. 60 61 53 17

Grethe Preisler

Pilevej 90
4340 Tølløse
E-mail: grethe@tollose.dk
Tlf. 59 19 47 57

Foreningens hjemmeside

www.tølløse.dk
webmaster: John Jeppesen

**Holbæk Arkiverne /
Tølløse Lokalarkiv**

Hjortholmvej 9
4340 Tølløse
Tlf. 72 36 70 83 / 72 36 36 24
E-mail: tollose-arkiv@holb.dk
Arkivets åbningstider
Onsdag kl. 13.00 – 17.00

Arkivleder

Inge-Lis Madsen
Nybyvej 62
4340 Tølløse
Tlf. 59 18 68 85
E-mail: ilm@holb.dk